

РОЗДІЛ 5

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

УДК 304.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.32.24>

ПРОБЛЕМНИЙ АРЕАЛ БІОПОЛІТИКИ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ – ВІД ПЛАНЕТАРНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ ДО МІКРОБІОПОЛІТИКИ

THE PROBLEMATIC AREA OF BIOPOLITICS IN MODERN CONDITIONS – FROM THE PLANETARY ECOLOGICAL CRISIS TO MICROBIOPOLITICS

Костючков С.К.,*доктор філософських наук, кандидат політичних наук,
професор кафедри філософії, соціології та соціальної роботи
Херсонського державного університету*

У статті викладено окремі ракурси досліджень у галузі біополітики – відносно нового наукового напрямку, що являє собою специфічний конвергентний комплекс біології та політології, орієнтований на цілісне усвідомлення феномена людського життя, його місця й ролі в політичному бутті суспільства. Стверджується, що сучасна біополітика вже має свою історію, насичену всіма нюансами оціночних суджень – від безумовного заперечення і наукової неспроможності та безперспективності до декларативно-пафосних тверджень про те, що в ХХІ столітті будь-які політичні процеси і явища мають суто біополітичну основу. Розглянуто роль біополітики, яка набуває рис не тільки природознавчої, але й соціогуманітарної сфери знання. Підкреслено, що бівалентний характер біополітики, зумовлений конгеніальністю біологічного та політичного, є в умовах нового типу цивілізації вельми актуальним. У просторі практичної політики біополітика може слугувати базою для продукування комплексу соціальних і політичних технологій корекції, контролю та конверсії тих механізмів, які вже впроваджені в суспільно-політичному просторі відповідно до імперативів тих або інших політичних сил. Показано сучасні підходи до розуміння біополітики, в межах якої вибудовуються зв'язки між людиною, враховуючи її біосоціальну природу, та структурно-функціональними складовими, з яких побудована політична конструкція. Виявлено ключові тенденції розвитку сучасної біополітики, в контексті якої виділяють декілька ключових дослідницьких векторів, у яких проблематизується зміст і концептуалізується предметна сфера науки на перетині біологічного й політологічного знання. Актуальним визначено біополітичний аналіз пандемії коронавірусної інфекції COVID-19, як одного з найбільш загрозливих викликів в історії цивілізації. Зроблено висновок про те, що проблема «біологічного в політиці» та «політичного в біології» є фундаментальною для біополітики, а відтак, на шляху пізнання цих феноменів виникли та продовжують розвиватися численні теорії, концепції та моделі.

Ключові слова: біополітика, людина, екологічна криза, біовлада, глобалізація, біосоціальна компетентність, мікробіополітика, біотехнології, пандемія COVID-19, цивілізація.

The article presents separate perspectives of research in the field of biopolitics – a relatively new scientific direction, which is a specific convergent complex of biology and political science, focused on the holistic awareness of the phenomenon of human life, its place and role in the political being of society. It is claimed that modern biopolitics already has its history, saturated with all the nuances of evaluative judgments – from unconditional denial and scientific incapacity and hopelessness to declarative and pathetic statements that in the 21st century any political processes and phenomena have a purely biopolitical basis. The role of biopolitics, which acquires features not only of the natural science, but also of the socio-humanitarian sphere of knowledge, is considered. It is emphasized that the bivalent nature of biopolitics, caused by the congeniality of the biological and the political, is very relevant in the conditions of a new type of civilization. In the space of practical politics, biopolitics can serve as a basis for the production of a complex of social and political technologies for the correction, control and conversion of those mechanisms that have already been implemented in the socio-political space in accordance with the imperatives of certain political forces. Modern approaches to the understanding of biopolitics are shown, within which connections are built between a person, taking into account his biosocial nature, and the structural and functional components from which the political structure is built. Key trends in the development of modern biopolitics are identified, in the context of which several key research vectors are identified, in which the content is problematized and the subject area of science at the intersection of biological and political knowledge is conceptualized. The biopolitical analysis of the pandemic of the coronavirus infection COVID-19 is determined to be relevant, as one of the most threatening challenges in the history of civilization. It is concluded that the problem of «biological in politics» and «political in biology» is fundamental for biopolitics, and therefore, numerous theories, concepts and models have emerged and continue to develop on the way to understanding these phenomena.

Key words: biopolitics, man, ecological crisis, biopower, globalization, biosocial competence, microbiopolitics, biotechnology, the COVID-19 pandemic, civilization.

Постановка проблеми. Дискусії стосовно біополітики, як відносно нового наукового напрямку досліджень, не вщухають вже понад століття. І це не зважаючи на те, що біополітика вже має свою історію, насичену всіма нюансами оціночних позицій – від безумовного заперечення і декларації наукової неспроможності та безперспективності до пафосних тверджень про те, що в XXI столітті будь-які політичні процеси і явища мають саме біополітичну основу. З середини минулого століття західна політична наука взяла курс на принципово нові напрями досліджень, які набули яскраво вираженого міждисциплінарного характеру та поєднують у собі як природничу, так і суспільно-політичну компоненти. Серед зазначених напрямів – політична антропологія, біоетика, біосоціологія, етнопсихологія, антропологія влади, політична психологія, екополітика та, зокрема, біополітика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми біополітики, в різних аспектах, відображено в наукових розвідках дослідників, як закордонних: Дж. Агамбена, Ф. Айяли, К.-О. Апеля, Р. Бланка, Ф. Варели, А. Влавіанос-Арвантіс, Р. Еспозіто, Г. Йонаса, Л. Колдуела, Ч. Ламсдена, М. Лаццарато, Т. Лемке, К. Лоренца, Х. Матурани, А. Мбембе, А. Негрі, С. Петерсона, М. Рьюза, Т. Сарецькі, Е. Собера, А. Соміта, Е. Таккера, Дж. Теннера, Т. Торсона, Дж. Уайнера, Д. Фесена, М. Фуко, Ф. Фукуями, С. Хайнса, Дж. Харрісона, Р. Челлена, так і вітчизняних: В. Глазка, А. Кравець, О. Токовенка, В. Чешка, Д. Шевчука. Окремі аспекти біополітики знайшли відображення в попередніх публікаціях автора, зокрема – в монографічному дослідженні «Біополітичне підґрунтя філософсько-освітньої концепції в умовах громадянського суспільства» (2018) та в підручнику «Основи біофілософії» (2022).

Мета статті полягає в розкритті специфіки проблемного простору сучасної біополітики, що охоплює значний спектр дослідницьких питань – від планетарної екологічної кризи до мікробіополітики.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні кілька десятиліть біополітика набула певної теоретичної стабільності, що перетворює її на об'єкт критичної зацікавленості науковців різних дослідницьких галузей. Біополітика в умовах сьогодення становить результат двох процесів – соціалізації й гуманітаризації біології та певної біологізації соціальних і гуманітарних наук, оскільки широкий діапазон політичних проблем мають чітко виражену біологічну складову. Навіть більше – вона розглядається як «незавершена революція» в науці, яка, незважаючи на поважний вік, все ще перебуває на стадії активного розвитку.

Слід відзначити, що сам термін «біополітика» використовуються у працях Р. Челлена ще

у 1920 році: в них держава *per se* розглядається як «квазібіологічний організм» та «суперіндивідуальна істота». Дослідник аналізував «громадянську війну» між різними соціальними групами з біологічної позиції та називав свої дослідження «біополітикою». Західні біополітики підкреслюють важливу роль саме політичних концепцій, що містяться у філософії від періоду Античності до сьогодення, акцентуючи увагу на філософському та політологічному корінні біополітики. Наприклад, А. Соміт і С. Петерсон вбачають ініціальні витoki біополітики в політичних теоріях і зазначають, що «натяк на вплив біології на людську політику такий же старий як і давньогрецькі філософи» [1, с. 3].

На ранніх етапах розвитку біополітика формувалася переважно як продукт певної когерентності соціополітичних і біологічних закономірностей. Цей напрям було намічено теоретичними розвідками Л. Колдуела, котрий писав у програмній статті, датованій 1964 роком: «Біополітика – це корисне кліше, що означає політичні зусилля, спрямовані на зведення соціальних, особливо етичних цінностей із фактами біології» [2, с. 3].

Саме в такому контексті біополітика бачилася (і сьогодні бачиться) тим когнітивним ресурсом, за допомогою якого з'являється можливість виявити та проаналізувати чинники, що обумовлюють ескалацію етнополітичних конфліктів у різних регіонах планети. Біополітичне знання дозволяє з'ясувати цивілізаційну роль етнічності, яку доречно розглядати як похідну біосоціального чинника, а також з'ясувати соціогенез і еволюцію історично сформованої спільноти людей певної ойкумени. Слід звернути увагу на те, що в загальному вигляді процеси біополітичного пізнання, його стратегічні тренди й базові методи дослідження аналогічні тим, що застосовуються в будь-яких інших царинах наукового пізнання. Незважаючи на те, що сучасна біополітика щодалі доводить свою актуальність і затребуваність, із боку її активних критиків продовжують лунати звинувачення в тому, що біополітика вельми розкуто маніпулює людською природою, продукуючи викривлені форми буття людини політичної – *homo politicus*.

У сучасному науковому просторі біополітика характеризується величезною кількістю визначень – від поетично-метафоричних, на кшталт порівняння її з кентавром, який має біологічний тулуб і політичну голову, до строго академічних дефініцій, окремі з яких ми розглянемо нижче. Скажімо, американський учений Р. Еспозіто пропонує чи не найлаконічніше визначення науки про біологічне в політиці і політичне в біології – «Біополітика – це політика життя» [3].

Американський дослідник Семюель Хайнс наголошує на тому, що «...біополітика повинна

знайти своє місце (екологічну нішу) в межах політологічних дисциплін і довести свою здатність пояснити, якщо не вирішити, обопільні протиріччя (що розглядаються у вигляді концептуальних дихотомій) у середині політології, особливо у взаємовідносинах фактів і цінностей, емпіричних і нормативних концепцій» [4, с. 12].

Як зазначає сучасний німецький дослідник Т. Лемке в праці «Біополітика. Введення», «...національно-соціалістична концепція біополітики зосереджує увагу на конститутивній напруженості між, із одного боку, ідеєю життя як фатальної сили міфічного походження, та, з іншого боку – переконання, що активні зміни і контроль біологічних подій є можливими. Для того, щоб сформулювати і розробити власні соціальні та політичні концепції, націонал-соціалістичний рух використовував багато різних джерел, інтегруючи соціальні ідеї дарвінізму, Пан-Німеччини та націоналістичні ідеології. Вони взяли антропологічну, біологічну й медичну концепції та одночасно стимулювали виробництво теорій і емпіричних досліджень у цих областях» [5, с. 11].

Аналізуючи екологічний стан планети у першій чверті XXI століття, бразильський соціолог В. Марчезіні фокусує свою дослідницьку увагу на біополітичних передумовах практичної діяльності урядів держав у питанні адекватного реагування на різномасштабні стихійні лиха й катастрофи геоекологічного характеру. В такому контексті дослідник робить акцент на непередбачуваних негативних наслідках біополітичного управління, зокрема – на знеціненні соціального життя, використовуючи поняття «антропологія катастроф» [6].

Сучасний норвезький географ К. Дж. Кавана у своїх трактуваннях інтелектуального режиму біополітики спирається на концепції М. Фуко, запропоновані французьким філософом для характеристики біологічного аспекту політичної влади або «влади над життям» (*pouvoir sur la vie*), але пропонує більш широку концептуальну основу біополітики, екстраполюючи її положення на контекст історико-географічних умов розвитку політичного процесу [7].

Італійський учений Дж. Агамбен розглядає біополітику як танатополітику (стародавньогрецьк. *Θάνατος танатос* – «смерть»), спираючись на загальне окреслення двох вимірів біополітики – позитивного (вітального, конструктивного) і негативного (летального, деструктивного). Формування та здійснення танатополітики передбачає не лише політизацію життя, а й політизацію смерті, оскільки життя і смерть не є реальними науковими поняттями, але постають категоріями політичними, які набувають реального, точного значення тільки в процесі їх пізнання [8].

Помітною віхою на шляху розвитку біополітики стала робота М. Робертса «Біополітика: Есе з фізіології, патології та політики соціального й соматичного організму». В ній автор встановлює тісний науковий зв'язок між політикою та біологією. Аналізуючи стан організму людини, вчений стверджує, що цей стан не може бути стабільним і прогнозованим, а відтак, керувати ним можна тільки завдяки оцінці його наявних і потенційних захворювань. Ці захворювання постають як істина в останній інстанції, оскільки будь-який організм – це жива істота, котра будь-якої миті може померти. А отже, ключовим завданням біополітики є по-перше, виявлення тих ризиків, що становлять загрозу для, за висловом М. Робертса, «політичного тіла», а по-друге, створення ефективних механізмів захисту проти вказаних ризиків [9].

Оригінальний підхід до з'ясування сутності біополітики запропонував сучасний камерунський учений А. Мбембе. Він розробив, як елемент біополітики, концепцію «некрополітики», в якій розглядаються механізми політичного контролю над смертністю населення. Вчений вказує на те, що в сучасному світі суверенітет держави визначається імперативним правом політичних інституцій вирішувати, кому дарувати право на життя, а кому – ні. В деяких сучасних державах, зокрема у Гватемалі, Гондурасі, Сальвадорі, стверджує А. Мбембе, життя людини, її свобода та гідність відкрито знецінюються, оскільки в цих країнах потужними є чинники некрополітики. До таких чинників дослідник відносить жорсткі, антигуманні дії влади, спрямовані на девальвацію людської гідності, а також порушення прав меншин – етнічних, культурних, сексуальних, релігійних. Це також легалізація сегрегації, рабства, ізоляції, наркоторгівлі, фізичного насилля, реінкарнація політики колоніалізму у вигляді так званої «колоніальної окупації» [10].

Є підстави стверджувати, що біополітика, як самостійний напрям наукових досліджень у політичній сфері, характеризується міждисциплінарним характером і реалізується в сегменті імплікації біологічного і політологічного знання; вона має власний дослідницький ареал, володіє специфічним понятійно-категоріальним апаратом і являє собою простір, у якому формуються нові парадигми, концепції, теорії в декількох генеральних стратегічних напрямках – екологічному, соціально-політичному, біотехнологічному, глобалізаційному. Формування нових ідей у сфері дослідження «біологічного в політичному» обумовлено не тільки локальними проблемами й протиріччями, але, й це головне – потужними глобальними перетвореннями в суспільному житті, змінами його політичного, економічного, правового, культурного забарвлення, а також модерні-

зацією моделей соціально-політичної взаємодії з урахуванням постійно виникаючих цивілізаційних викликів і ризиків.

Сучасна українська дослідниця А. Кравець зауважує, що біополітична парадигма сягає своїм ґносеологічним корінням античної філософії; вона формувалась під впливом біхевіоризму, психоаналітичних концепцій, етології людини та фундаменталізується на положеннях еволюційної теорії та неоеволюціонізму. Саме на початку ХХІ століття, на думку А. Кравець, біополітика набуває виразних ознак системності й парадигмальності, а відтак, припустимо розглядати її як новітню еволюційну парадигму політичної науки, що «...являє собою багатовимірний комплекс окремих напрямів, що були сформовані на основі базових теорій і концепцій, які об'єднані спільними ідеями та гіпотезами, де основною є ідея про те, що усі політичні явища й процеси еволюціонують: політична влада набуває форми біовлади; політичні системи еволюціонують у біополітичні з мережевими структурами, а політичне лідерство набуває рис біополітичного лідерства тощо» [11, с. 11].

Вітчизняний сучасний дослідник В. Шевчук вказує на те, що «Окремо варто згадати про можливість трактування біополітики як певної методологічної чи дослідницької перспективи в рамках досліджень політики. Витворюється щось на кшталт біополітології як напряму політологічного дослідження, що ставить за мету дослідження взаємозв'язку між біологічними та політичними концепціями і має демонструвати причини і форми політичної поведінки» [12, с. 120].

Ми розглядаємо біополітику як «...один із продуктів цивілізаційної культури, що є специфічним конвергентним комплексом біології та політології, орієнтованим на цілісне усвідомлення феномена людського життя, його місця й ролі в політичному бутті суспільства» [13, с. 69].

У сучасній біополітиці виділяють декілька ключових дослідницьких векторів, у яких проблематизується зміст і концептуалізується предметна сфера науки на перетині біологічного й політологічного знання:

1. Політична поведінка є складним багатограним феноменом наукового аналізу, оскільки серед дослідників точаться дискусії з приводу того, які з еволюційно обумовлених особливостей так або інакше впливають на соціальну та політичну поведінку людини. Сучасні наукові факти свідчать, що зрозуміти людську поведінку можна тільки шляхом ретельного вивчення її генези та еволюції, а також порівняння з поведінкою близьких до людини видів ссавців, зокрема, приматів. Але, слід враховувати – окрім спадковості, на поведінку людини, як біосоціальної істоти, впливають виховання і соціалізація, тобто засвоєння певних суспільних норм і, як результат, набуття індивідом

достатнього рівня «біосоціальної компетентності» (за С. Костючковим). Подібний аспект біополітики знайшов відображення у класичному творі Нобелівського лауреата Еліаса Канетті «Маса та влада», в якому розглядаються, зокрема, яскраво виражений у сучасному світі феномен схильності до руйнування у людей і приматів, а також біосоціальні засади парламентаризму, біологічні витoki рабства тощо [14].

2. Предметом критичної зацікавленості біополітиків постає проблематика впливу стану культури в суспільстві на соціально-політичну поведінку людини. Культурний плюралізм є таким же важливим для збереження людства на Землі, як і генофонд планетарного біологічного різноманіття, при тому що культурне різноманіття не є спадковим і не фіксується й не зберігається природно-біологічним шляхом. Як стверджує сучасний американський філософ Ф. Фукуяма «Жоден поважний біолог не заперечуватиме, що культура є важливою, що вона часто впливає на поведінку і може придушити природні інстинкти. Культура – здатність передавати правила поведінки між поколіннями – сама по собі зашита в головному мозку і є основним джерелом еволюційної переваги для людського виду» [15].

3. Сучасними вченими доведено, що існує тісний причинно-наслідковий зв'язок між фізіологічними умовами в країнах різного рівня економічного розвитку (охорона здоров'я, харчування, стан довкілля, народжуваність, тривалість життя тощо) та політичними поглядами населення. В даному аспекті показовими є дослідження американського ученого Д. Шварца, який вивчав питання впливу стану здоров'я на поведінку в політичній сфері. В якості гіпотези дослідник висунув тезу про те, що поганий стан здоров'я людини значно знижує її політичну активність, а відтак – електоральну (ширше – політичну) поведінку можна корегувати заходами медико-санітарного характеру [16].

4. Влада, в біополітичній трактовці, постає однією з базових засад політичного розвитку суспільства: вона виникла одночасно з елементарними виявами упорядкованого певним чином людського буття як його неодмінний атрибут. Біополітика, характеризуючи владні відносини, ініціально виходить із поліцентризму влади, пункти генерації якої можуть знаходитись як у державних структурах так і мати місце в осередках громадянського суспільства. З «легкої руки» згаданого вище М. Фуко концепції біополітики та біовлади вже півстоліття стають об'єктами як безумовної підтримки так і виваженої аргументованої критики. Сам Фуко пов'язував зародження біовлади з певним етапом розвитку капіталізму в ХVІІ–ХVІІІ століттях, виокремлюючи два ключових аспекти біовлади – анатомополітику або всеохопний дисциплінарний контроль і управ-

ління так званим «колективним тілом народу». В епоху модерну і постмодерну концепція «біовлади» М. Фуко продовжується і розвивається, а відтак, її фокус можна використовувати в процесі аналізу не тільки минулого й сьогодення, але і майбутнього.

5. Для сучасної біополітики важливим вбачається аналіз сучасних практичних політичних проблем, когеруючих із біологією, в тому числі, пов'язаних із політичним регулюванням розробок у галузі демографії, генної інженерії, біотехнології та біомедицини, химеризації та гібридизації, штучного життя й штучного інтелекту тощо. Враховуючи ту стрімкість, із якою розвиваються біотехнології в першій чверті XXI століття, логічним виглядає припущення, що вплив біологічного аспекту в політичному житті буде експоненціально зростати. Сьогодні штучне життя постає специфічним трендом у науці й техніці, мета якого – дослідження та комп'ютерне моделювання найбільш загальних закономірностей життя, створення штучних істот, функціонально подібних до реальних живих організмів.

6. У планетарному вимірі роль біополітики бачиться ще й у формуванні теоретичного підґрунтя боротьби з екологічною кризою, реальні форми якої вже не є елементом есхатологічної риторики минулого і сприймаються людством як жорстка, але невідворотна розплата за розвиток техногенної цивілізації. В умовах, що склалися у першій чверті XXI століття, природа під натиском людської діяльності неупинно трансформується у ворожу відносно людини силу, яка здатна кардинально змінити або навіть знищити біологічне підґрунтя життя людини як виду, тобто спровокувати екоцид. Людство знаходиться у фазі активного пошуку шляхів оптимізації природопретворюючої діяльності, а глибина й обсяг осягнення людським розумом механізмів зародження та еволюції екосу, дають можливість Людині розумній пізнавати себе як гармонійний елемент живої природи. Підкреслимо, що біополітична доктрина досить близька до міжнародної течії під назвою «глибинна екологія» (*«deep ecology»*), представленій працями, зокрема, сучасного норвезького філософа А. Несса.

7. Актуальним віднедавна став біополітичний аналіз пандемії коронавірусної інфекції COVID-19, яку світова спільнота оцінює, як, без перебільшення, найбільш загрозливий виклик в історії цивілізації. Ця обставина зумовлює необхідність генерування превентивних суспільно-політичних зусиль, обмежених тим, що сучасний прогрес нерідко постає не стільки рухом уперед, скільки атавістичним реверсом до неадекватних вимогам сучасності нормам і формам суспільного життя. За таких умов «...суспільно-політичний резонанс наукових, зокрема – біополітичних досліджень

неупинно зростає; пандемічна загроза стимулювала наукову, медичну спільноту до розробки ефективних вакцин для боротьби з COVID-19, а політичних лідерів – до продукування принципово нових або модернізованих механізмів локалізації/ліквідації наслідків пандемії. Сучасна біополітика визначає напрями й зміст переходу з мікросвіту вірусів і бактерій у макросвіт соціально-політичних відносин, що дає підстави вести мову про нову галузь біополітичного знання – мікробіополітику» [17, с. 23].

У продовження теми пандемії COVID-19 і розвитку мікробіополітики, зазначимо, що канадська дослідниця П. Айронстоун використовує поняття «мікробіополітика», розглядаючи мікробіом (сукупність мікроорганізмів, які населяють конкретне середовище) людини як одну з ключових біомедицинських структур. Мікробіополітика мікробіому людини має суттєву відмінність від моделі Луї Пастера, в якій «Я» людського організму протистоїть і демонструє певну резистентність щодо негативного впливу мікробного «не-Я». П. Айронстоун зазначає, що людський організм складається з множини екосистем, на які негативно впливають чинники зовнішнього впливу, наприклад – антибіотики. Відтак, спроби знищити начебто шкідливі мікроорганізми мають поступитися позитивній мікробіополітиці, яка ґрунтується на генеративному міжвидовому взаємозв'язку [18].

Розвиваючи мікробіополітичну проблематику, іспанський дослідник С. Крузада припускає, що вірус – збудник COVID-19 є тим, умовно кажучи, «видом», співіснування з яким є небажаним, необхідно шукати можливості для руйнування контактів людини та вірусу. Вимушена ізоляція людини в період пандемії значно змінює її звичний спосіб життя – С. Крузада [19] змальовує «гігієнізовану» та «біобезпечну» реальність, яка формується в результаті спільних зусиль держав та міжнародних організацій, наукових і медичних установ і інститутів громадянського суспільства. Саме таким чином мікробіополітика демонструє спектр соціально-політичних, економіко-технологічних, адміністративно-правових, культурно-гуманітарних заходів, спрямованих на боротьбу з пандемією COVID-19 та пов'язаними з нею процесами і явищами.

Висновки. З огляду на вищевикладене, доцільно зазначити, що біополітика, як і будь-яка наука, реалізується через ключові складники дослідницької стратегії – системність і комплексність. Сьогодні, як ніколи, вивчення біополітичної проблематики є актуальним не лише серед біологів, екологів, медиків, а й серед дослідників у сфері політології, соціології, психології, демографії, педагогіки, етнології, військової справи. Визначальною рисою біополітики слід вважати

певну гетерогенність об'єктів її дослідження, паралельне існування різних способів пізнання глибоко відмінних між собою образів біологічної та соціальної реальності. Сучасність активізує необхідність біополітичного обґрунтування оптимістично-генеруючого та культурно-творчого стану людини в сучасному світі. В умовах військових конфліктів, пандемічних загроз і геокліматичних катаклізмів – явищ, пов'язаних із питаннями життя і смерті великих соціальних груп, події суспільно-політичного знання.

пільного життя необхідно розглядати саме з урахуванням біополітичного складника, що набуває ознак політичної детермінанти соціального прогресу або регресу. Проблема «біологічного в політиці» та «політичного в біології» є фундаментальною для біополітики, в зв'язку з чим на шляху пізнання цих феноменів виникли та продовжують розвиватися різні теорії, концепції та моделі. Це безумовно доводить філософську затребуваність, наукову евристичність і суспільну значущість біо-

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Peterson S., Somit A. *Biology and politics: The cutting edge*. S. Peterson, A. Somit. UK: Emerald Group Publishing, 2011. 235 p.
- Caldwell L. K. Biopolitics, science, ethics and public policy. *Yale Rev.* 1964. Vol. 54. № 1. P. 1–16.
- Esposito R. *Bios. Biopolitics and Philosophy*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008. 225 p.
- Hines S. M. Jr. Politics and the Evolution of Inquiry in Political Science. *Politics and the Life Sci.* 1982. Vol. 1, № 1. P. 5–16.
- Lemke T. *Biopolitics. An Advanced Introduction*. New York: University Press, 2011. 158 p.
- Marchezini V. The Biopolitics of Disaster: Power, Discourses, and Practices. *Human Organization*. 2015. Vol. 74 (4). PP. 362–371. DOI: <https://doi.org/10.17730/0018-7259-74.4.362>
- Cavanagh C.J. Biopolitics, Environmental Change, and Development Studies. *Forum for Development Studies*. 2014. Vol. 41. Iss. 2. P. 273–294. DOI: <https://doi.org/10.1080/08039410.2014.901243>
- Агамбен Дж. *Homo sacer. Суверенна влада й голе життя*. К.: «Критика», 2022. 265 с.
- Roberts M. *Bio-politics: An essay in the physiology, pathology and politics of the social and somatic organism*. London: Dent Ruse, 1938. 334 p.
- Mbembe Ach. At the Edge of the World: Boundaries, Territoriality, and Sovereignty in Africa. *Public Culture*. 2000. № 12(1). P. 259–284.
- Кравець А. Ю. Біополітична парадигма політичної науки: сучасний стан та перспективи розвитку: автореф. дис. на зд. н. ст. доктора політ. н. 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. Дніпро, 2019, 33 с.
- Шевчук Д. Політизація життя в контексті біополітики: соціально-філософський аналіз. *Наукові записки. Серія Філософія*. 2013. Вип. 13. С. 119–124.
- Костючков С. К. Біополітична філософсько-освітня концепція: теоретико-методологічні основи та практичний аспект в умовах громадянського суспільства. *Актуальні проблеми філософії та соціології: науково-практичний журнал*. 2016. № 10. С. 68–72.
- Canetti E. *Crowds and Power*. N.-Y.: Farrar, Straus and Giroux, 1984. 496 p.
- Fukuyama F. *State-Building*. Ithaca: Cornell University Press, 1999. 208 p.
- Schwartz P. «His Majesty the baby»: Narcissism and royal authority. P. Schwartz. *Political Theory*. 1989. № 17. P. 266–290.
- Kostiuchkov S. K., Kartashova I. I. Philosophical Anthropology as a Space for the Evolution of Biopolitical Knowledge: From Ancient Natural Philosophy to Modern Microbiopolitics. *Anthropological measurements of philosophical research*. 2022. № 21. PP. 15–27. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i21.260307>
- Ironstone P. Me, my self, and the multitude: Microbiopolitics of the human microbiome. *European Journal of Social Theory*. 2019. Vol. 22, Iss. 3. P. 325–341. <https://doi.org/10.1177/1368431018811330>
- Cruzada S. M. The microbiopolitics of a «total-trans-species» social institution. *Social Anthropology*. 2020. № 28 (2). PP. 246–247. DOI: <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12823>